

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ
МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ МУХАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ

“ТАСДИҚЛАЙМАН”
ТИҚХММИ ректори
У. Умурзаков

2020 йил 30.04

“ҚРЎНИЛДИ”

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

2020 йил 30.06

Рўйхатга олинди:

№

2020 йил 30.06

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ЖАРАЁНЛАРИДА ХАВФСИЗЛИК
ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси : 600000 – Хизматлар
Таълим соҳаси: 640 000 – Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги
Таълим йўналиши: 5640200 – Мехнат муҳофазаси ва техника
хавфсизлиги

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича
Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2020
йил "19" 06 даги 2 -сонли баённомаси билан маъқулланган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг
2020 йил "08" 30 даги 359 - сонли буйруғи билан маъқулланган фан
дастурларини таянч олий таълим муассасаси томонидан тасдиқлашга розилик
берилган.

Фан дастури Тошкент ирригация ва кишлок хўжалигини механизациялаш
мухандислари институтида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

Т.А. Хайдаров -ТИҚХММИ, "Хаёт фаолияти хавфсизлиги" кафедраси мудири,
доцент, т.ф.н.
Б.Б.Утепов - ТИҚХММИ, "Хаёт фаолияти хавфсизлиги" кафедраси доценти,
т.ф.н.

Такризчи: - Н.Н. Омонов –Тошкент давлат техника университети, "Ер усти
транспорти тизимлари" кафедраси мудири, PhD, доцент.

А.А.Хожиев - ТИҚХММИ, "Хаёт фаолияти хавфсизлиги" кафедраси доценти.

Фан дастури Тошкент ирригация ва кишлок хўжалигини механизациялаш
мухандислари институти Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2020
йил "30" 04 даги "10" -сонли баённома).

1. Кириш

Ҳозирги вақтда кишлоқ ва сув хўжаликларига қўлланилаётган ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларида мураккаб ускуналар, қурилмалар, машина ва механизмлар ишлатилади. Ишловчилар ҳаёти ва соғлиғини ишлаб чиқаришнинг барча тармок ва соҳаларида химоялашда «Ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик» (ИЧЖХ) фани асосий ўринлардан бирини эгаллайди.

1.1. Ўқитишнинг мақсади ва вазифалари.

ИЧЖХ фанини ўқитишдан мақсад - ишлаб чиқаришда хавфсиз ва соғлом меҳнат шароитларни яратиш учун талабаларни назарий ва амалий жиҳатдан тайёрлашдан иборат.

Фаннинг вазифаси талабаларга қуйидагиларни:

Қўлланилаётган ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларда меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлиги стандартлари, қоидалари, меъёрлари, ҳамда йўриқномалар талабларини, ишлаб чиқариш жараёнлари хавфсизлигини меъёрий-техник асосларини, сув хўжалиги ишлаб чиқариши ва технологик жараёнларида хавфсизлик талаб ва қоидаларин, сув хўжалиги машина ва механизмларига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш жараёнларида хавфсизлик талаб ва қоидаларини ўрнатишдир.

1.2. Фан бўйича талабаларнинг билимига, қўникма ва малакасига қўйиладиган талаблар

- ишлаб чиқариш жараёни тизимининг моҳияти;
- технологик жараёнларда меҳнат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ишларни ташкил қилиш услублари;
- кишлоқ ва сув хўжалигидаги технологик жараёнларга қўйиладиган асосий техника хавфсизлиги қоида ва талаблари;
- янги технологик жараёнларда техника хавфсизлиги талабларини ҳисобга олиш тартиби;
- ишлаб чиқариш жараёнларининг хавфсизлигини баҳолаш услублари;
- ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик талабларини тартибга олувчи стандартлар, техник талаблар ва бошқа ҳужжатлар;
- ишлаб чиқариш жараёнларида ёнғин чиқиш сабабалари, унинг олдини олиш ва ўчиришнинг ташкилий ва техник воситалари турлари тўғрисида тушунчага эга бўлиши;
- ишлаб чиқариш жараёнлари хавфсизлигининг асосий тушунча ва таърифларини;
- ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизликни таъминловчи асосий техник воситалар ва уларнинг классификацияси;
- ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик даражасини паспортлашни;
- ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик даражасини ҳисоблашни;
- хавфсизлик даражасининг мақбул вариантларини танлашда мустақил қарорлар қабул қилишни;

-ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизликни таъминлаш тадбирларининг иктисодий самарадорлигини ҳисоблашни билиши ва улардан фойдалана олиши;
-ишлаб чиқариш жараёнларида техника хавфсизлиги бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлардан амалда фойдаланиш;
-ишлаб чиқариш жараёнларида техника хавфсизлиги бўйича тадбирларни ишлаб чиқиш;
-ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизликни таъминловчи асосий техник воситалардан фойдалана билиш;
-мавжуд ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик даражасини ошириш бўйича режалар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича тажриба ва кўникмаларга эга бўлиши керак.

1.3. Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги

ИЧЖХ фани ўқитишни амалга оширишда талабаларнинг умум таълим ва махсус фанларини ўрганишда орттирган билим ва тажрибаларини ҳисобга олган ҳолда, юқори босқичларда амалга оширилади ва бунда «ишлаб чиқариш жараёни» тизими моҳиятини очиш, меъёрлашга асосий эътибор қаратилади.

1.4. Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

ИЧЖХ фани қишлоқ ва сув хўжалиги соҳасидаги барча объектларда ишлаб чиқариш ва фавқулудда вазият ҳолатларида олиб бориладиган ишлар тизимида ажралмас бўғиндир.

1.5. Фанни ўқитишда янги ахборот-педагогик технологиялар.

Фан бўйича маъруза, амалий ва семинар машғулотлари олиб борилади. Фанни ўқитишда интерактив усулларидан, замонавий техник воситалардан, лаборатория қурилмалари, турли хил ўлчаш ва назорат қилиш асбоб-ускуналаридан, кўргазмали куроллардан ва замонавий ахборот воситаларидан кенг фойдаланилади.

II. АСОСИЙ ҚИСМ

2.1. Фаннинг назарий машғулотлари мазмуни

I- Модул. ИЧЖХ фаннинг мақсади, вазифалари, асосий тушуинчалари ва таърифлари.

1. ИЧЖХ ўқув фанининг мазмуни, мақсади, вазифалари.
2. Хавфсизлик бўйича давлат сиёсати. ИЧЖХ томонидан ўрганилган муаммолар.
3. Республикамизда ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларда ҳамда қўлланадиган машина ва механизмларда меҳнат ва техника хавфсизлигини таъминлаш бўйича ишларнинг ҳозирги ҳолати ва истикболи.

II-модул. Ишлаб чиқариш жараёнлари хавфсизлигининг ҳуқуқий ва меъёрий асослари

4. Хавфсизликнинг ҳуқуқий асослари. Ишлаб чиқаришни ташкил қилишда қўйиладиган хавфсизлик талаблари ва уларнинг ҳуқуқий асослари.
5. Ишлаб чиқаришни ташкил қилишда қўлланиладиган меъёрий ҳужжатлар. Улардан фойдаланиш.
6. Ишлаб чиқаришда хавфсизликни таъминлаш бўйича асосий талаблар ва уларни тартибга солувчи стандартлар, меъёрлар, қоидалар, техник талаблар ва бошқа ҳужжатлар.

III-модул. Сув ҳўжалиги ишлаб чиқариши. Сув ҳўжалиги ташкилотлари.

7. Сув ҳўжалиги тизимининг ташкилий структураси. Сув ҳўжалигида эксплуатация ва қурилиш ташкилотлари.
8. Сув ҳўжалиги саноат корхоналари. Уларда бажариладиган иш жараёнларидаги хавфсизлик масалалари..
9. Сув ҳўжалиги ишлаб чиқаришининг ўзига хос хусусиятлари. Сув ҳўжалиги ишлаб чиқаришидаги умумий хавфли ва зарарли факторларнинг ўзига хослиги.

IV-модул. Сув ҳўжалиги машина ва механизмларига дала шароитларида техник хизмат курсатиш ва таъмирлашда хавфсизлик талаблари.

10. Дала шароитларида машина ва механизмларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг ўзига хос хусусиятлари.
11. Юзага келадиган хавфли ва зарарли омиллар. Таъмирлаш ёки хизмат кўрсатиш жойини, вақтини танлашга, кўчма автоустахоналарга, жихозлар ва технологик асбоб кскуналарга, ҳамда ишларни бажаришга хавфсизлик талаблари. Ёнгин хавфсизлигини таъминлаш.
12. Дала шароитида хизмат курсатувчи ходимларга қўйиладиган талаблар ва уларга бериладиган шахсий химоя воситалари. Хавфсизлик талаблари бажарилишини назорат қилиш.

V-модул. Дехқончилик ишларини бажариш жараёнларида хавфсизлик.

13. Дехқончилик ишлари тўғрисида тушунчалар. Дехқончилик ишларининг ўзига хос хусусиятлари.
14. Дехқончилик ишларининг таркиби ва жараёнлари.. Агротехник тадбирлар. Уларда ишлатиладиган техникалар ва асбоб ускуналар.
15. Дехқончилик ишларини бажариш жараёнларида хавфли ва зарарли факторлари. Дехқончилик ишларини зарарсиз бажарилиши учун хавфсизлик талаблари.
16. Дехқончилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари. Уларда бажариладиган иш жараёнлари. Улардаги хавфли ва зарарли факторлар. Хавфсизлик талаблари.
17. Кишлок ҳўжалик машиналаридан фойдаланиш билан боғлиқ умумий хавфсизлик масалалари.

- VI-модул. Чорвачилик ишларини бажариш жараёнларида хавфсизлик.**
18. Чорвачилик ишлари тўғрисида тушунчалар. Чорвачилик ишларининг ўзига хос хусусиятлари.
  19. Чорвачилик ишларининг таркиби ва жараёнлари. Бажариладиган тадбирлар. Уларда ишлатиладиган техникалар ва асбоб ускуналар.
  20. Чорвачилик ишларини бажариш жараёнларида хавfli ва зарарли факторлар. Чорвачилик ишларини зарарсиз бажарилиши учун хавфсизлик талаблари.
  21. Чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари. Уларда бажариладиган иш жараёнлари, асбоб ускуналари ва техникалари. Улардаги хавfli ва зарарли факторлар. Хавфсизлик талаблари.

- VII-модул. Лойиха ишлари ва уларни бажаришда хавфсизлик талаблари.**
- Ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларни лойихалаш ва амалга ошириш вақтида хавфсизлик масалаларини ечиш назорат қилиш тартиби.**
22. Янги ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларини лойихалашда ва амалиётга тадбиқ қилишда хавфсизлик талаблари ҳисобга олинishi лозим бўлган асосий босқичлар.
  23. Лойиха ишлари, лойиха турлари ва лойиха босқичлари.
  24. Лойиха ишларини бажаришда қўлланиладиган асбоб ускуналар ва техникалар ҳамда хавfli ва зарарли факторлар.
  25. Гидротехник иншоотлар лойихасини бажаришда қўйиладиган хавфсизлик талаблари.
  26. Мелиоратив тармоқларини қуриш мақсадида олиб бориладиган инженерлик-дала-қидирув ишларини бажаришда умумий хавфсизлик талаблари.
  27. Далада яшаш ва ишлаш шароитларни ташкил қилишга доир умумий хавфсизлик талаблари. Топографик ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
  28. Гидрометрик ишларни бажаришда хавфсизлик талаблари. Сув оқимида иш бажаришда, қайиқлар ва катерлардан фойдаланишда хавфсизлик талаблари.

- VIII-модул. Гидромелиоратив ва қурилиш ишларидаги асосий технологик жараёнларни бажаришга хавфсизлик талаблари.**
29. Ер ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари. Ер ишларини механик усул билан бажариш.
  30. Ер ишларини механик усул билан бажаришда қўлланиладиган механизмлар ва асбоб ускуналар. Улардан ҳосил бўладиган хавfli ва зарарли факторлар.
  31. Ер-гупроқ ишларини бажаришга қўйиладиган умумий хавфсизлик талаблари. Котлован, зовур ва таншеялар нишабликларини ва турғунлигини таъминлаш.
  32. Грунтли иншоотлар ишончли ишлашини таъминлаш технологиялари. Маҳкамловчи ускуналарнинг тузилиши ва ҳисоби. Қўлда, экскаваторларда

ва бошқа ер қазиш машиналарида грунтга ишлов берганда хавфсизлик талаблари.

IX-модул. Портлатиш усули билан ер ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.

33. Ер ишларини бажаришда портлатиш усулини қўлланиши. Портлатишнинг атроф муҳитга таъсири, хавфсизлик масалалари.
34. Портлатиш турлари, воситалари, моддалари, механизмлари ва бошқа кўрсаткичлари. Портлатиш ишларини бажариш жараёнидаги хавфли ва зарарли факторлар.
35. Портлатиш ишларини бажаришда хавли зонани ҳисоблаш. Портлатиш ишларини бажаришдаги хавфсизлик талаблари.
36. Портловчи моддаларни ташишда, ишлатишда техника хавфсизлиги.

X-модул. Гидромеханизация усули билан ер ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.

37. Гидромеханизация усулининг моҳияти. Гидромеханизация усулида ишлатиладиган машина механизмлар. Уларнинг турлари ва ишлаш принциплари.

38. Гидромеханизациянинг схемалари. Гидромеханизация механизмларини ишлатиш жараёнларидаги хавфли ва зарарли факторлар.

39. Гидромеханизация иш жараёнларини бажаришда хавфсизлик талаблари.

XI-модул. Бетон ва темирбетон ишларини бажариш жараёнларида хавфсизлик талаблари.

40. Бетонли, темир-бетонли ва тош ишларини бажаришга қўйиладиган умумий талаблари. Бетон коришмани тайёрлаш, ташиш ва қўйишда хавфсизлик талаблари.

41. Ишлатиладиган машина ва механизмлар техник ҳолатига хавфсизлик талаблари.

42. Арматура ишларида, қолиплар тайёрлаш ва ўрнатиш ишларида хавфсизлик талаблари. Йиғма темир-бетон кунструкциялар, пўлат конструкциялар, йирик панелли ва блокли конструкцияларни йиғиш пайтидаги чора тадбирлари.

43. Тош ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари. Баландликда ишлашда, ҳавозалар ва оёқ ости сўриларидан фойдаланганда, уларни йиғишда ва қисмларга ажратиш жараёнида хавфсизлик чора талаблари.

44. Ҳавозаларнинг барқарорлиги ва мустаҳкамлигини текшириш ва ҳисоблашнинг асосий қоидалари. Қишки шароитларда тош ишларини бажарганда хавфсизлик талаблари.

XII-модул. Монтаж ишларини бажариш жараёнларида хавфсизлик талаблари

45. Монтаж ишлари тўғрисида тушунча. Монтаж ишларининг моҳияти. Монтаж ишларида ишлатиладиган асбоб ускуналар ва техникалар. Уларни

ишлатиш жараёни ҳақида. Монтаж жараёнларидаги хавfli ва зарарли факторлар.

46. Бургулаш ва қудуқлар қазиш ишларида хавфсизлик талаблари. Бургулаш майдонларини ташкил қилишга, кўчма бургулаш машина ва станокларнинг техник ҳолатига ва уларни ишлатишга хавфсизлик талаблари.

47. Қудуқлар қазишда зарарли газлар йўқлигини назорат қилиш ва хаво алмаштиришни ташкил қилиш. Ишларни кишки шароитларда бажарганда хавфсизлик талаблари.

48. Қолиқлар ўрнатиш ва қозик оёқлар қоқиш ишларида хавфсизлик талаблари. Қўлланиладиган механизмлар техник ҳолатига ва уларни кишки шароитда ишлатилганда қўйиладиган хавфсизлик талаблари. Гидроизоляция ишларини ишлатишда хавфсизлик талаблари.

49. Дренаж ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари. Бу жараёнларни бажаришда қўлланиладиган машина ва механизмлар техник ҳолатига ва ишлатишга қўйиладиган хавфсизлик талаблари.

50. Очиқ ва ёпик турдаги, ҳамда вертикал дренажларни қуришда хавфсизлик чоралари. Канализация ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.

XIII-модул. Қурилиш машина ва механизмларга қўйиладиган хавфсизлик талаблари.

51. Механизациялашган қурилиш ва ташиш ишларини бажаришдаги ишлаб чиқариш жароҳатланишлари ва уларнинг сабаблари. Қурилиш машина ва механизмларнинг техник ҳолатига қўйиладиган умумий хавфсизлик талаблари.

52. Қурилиш машина ва механизмларининг турғунлигини таъминлаш тадбирлари. Минорали ва хартумли кранларни ишлатишда хавфсизлик талаблари. Юклаш-тушириш машина ва механизмларни рўйхатга олиш, техник кўриклардан ўтиш қоидалари.

53. Қурилишда қўлланиладиган машина воситалари техник ҳолатига ва уларни ишлатишга қўйиладиган умумий хавфсизлик тадбирлари.

54. Ташиш ишларини бажаришда юзага келадиган хавfli омиллар ва химояланиш тадбирлари. Хизмат кўрсатувчи ходимларга қўйиладиган талаблар. Йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш тадбирлари.

55. Мелиоратив техникаларнинг техник ҳолатига бўлган хавфсизлик талаблари. Мелиоратив техникаларни бир жойдан иккинчи жойга кўчиришда хавфсизлик чора тадбирлари.

XIV-модул. Гидромелиоратив тизимларини ишлатиш жараёнларида хавфсизлик талаблари.

56. Гидромелиоратив тизимларни ва гидроиншоотларни ишлатишда умумий хавфсизлик талаблари. Очиқ сўғориш қуриш тизимларидан фойдаланишда хавфсизлик талаблари.

57. Ёпик сўғориш тизимларини ишлатишда хавфсизлик талаблари. Каналларни, насос станцияларни, гидротурбинлар ва бошқа гидрокуч

курулмаларини, сунъий ёмғир ёғдирувчи суғориш машиналари ва ускуналарини ишлатишда умумий хавфсизлик талаблари.

58. Мелиоратив тизимларда эксплуатация-таъмирлаш жараёнларини механизациялашда хавфсизлик талаблари. Суғориш кувурларини таъмирлашда ва синашда хавфсизлик талаблари.

59. Гидротехника ишларида монтаж демонтаж ишларида хавфсизлик талаблари. Каналларни чуқинди ва ўсимликлардан тозалашда, дренажларни ювишда ва бошқа ишларда хавфсизлик талаблари.

60. Юқоридаги ишларни бажарувчи кўчма ва стационар машина ва механизмларни ишлатишда хавфсизлик талаблари.

61. Мелиоратив тармоқдаги иш шароитини яхшиловчи автоматика ва телемеханика ускуна ва қурилмалар ҳамда уларни ишлатишда хавфсизлик талаблари.

XV -модул. Техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш қорхоналарини жойлаштиришга ва қуришга қўйиладиган асосий хавфсизлик талаблари.

62. Қорхоналарни худудда жойлаштиришга ва уларнинг территориясини режалаштиришга қўйиладиган умумий хавфсизлик талаблари. Ишлаб чиқариш биноларига ва хоналарига қўйиладиган умумий хавфсизлик талаблари.

63. Ишлаб чиқариш қорхоналаридаги станокларни, жиҳозларни ва асбоб-ускуналарни жойлаштиришга, ҳамда уларнинг техник холагига хавфсизлик талаблари. Иш ўрнини ташкил қилишга хавфсизлик талаблари.

64. Қорхоналарда ёрдамчи ва қўшимча хоналарга бўлган умумий хавфсизлик ва санитария-гигиеник талаблар. Сув таъминоти ва канализация. Транспорт йўллари ва ҳаракатни ташкил қилиш.

XVI-модул. Машина, механизм, қисмлар ва деталларни ювишда, уларни ечиш-йиғишда, дефектова қилиш жараёнларида, ҳамда слесарлик ишларида хавфсизлик талаблари.

65. Юзага келадиган хавфли ва зарарли омиллар. Технологик жараёнларга хавфсизлик талаблари.

66. Хизмат кўрсатувчи ходимларга қўйиладиган талаблар ва уларга бериладиган шахсий химоя воситалари. Хавфсизлик талаблари бажаришни назорат қилиш.

XVII-модул. Термик ва пресс ишларда, темирчиликда ҳамда материалларга механик ишлов бериш жараёнларида хавфсизлик талаблар.

67. Ишлаб чиқаришда хона, жиҳозлар ва технологик ускуналарга қўйиладиган хавфсизлик талаблари.

68. Материалларни, совутувчи суюкликларни, заготовкларни, тайёр деталларни ва чиқиндиларни сақлашга хавфсизлик талаблари. Ёнғин ва портлаш хавфсизлигини таъминлаш. Хизмат кўрсатувчи ходимларга қўйиладиган талаблар ва уларга берилган шахсий химоя воситалари. Хавфсизлик талаблари бажарилишини назорат қилиш.

2.2. Амалий машгулотларни мазмуни ,гашкил этиш буйича курсатмалар ва тавсиялар.

1. Ишлаб чиқариш жараёнлари тўғрисида ҳукумат қонунлари, қарорлари, меъёрий ва бошқа ҳужжатлар.
2. Илмий тадқиқот ва лойиҳа ташкилотларининг ташкилий структураси ва характерини ўрганиш.
3. Сув хўжалиги қурилиш ташкилотлари тузилиши ва иш характерини ўрганиш.
4. Чорвачилик маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлашда хавфсизлик.
5. Дехқончилик маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлашда хавфсизлик.
6. Ер ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
7. Портлатиш ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
8. Бетон ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
9. Монтаж ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
10. Юк кутариш-тушириш машиналарини руйхатга олишни тартибини урганиш.
11. Қурилиш хавозалари ва оёк ости сури (тахта, супа) ларини йиғиш (монтаж) ва уларни ташкил қилувчи қисмларига ажратиш (демонтаж) жараёнларида бехатар ишлаш усулларида урганиш.
12. Зовур ва котлованларнинг тик деворини мустаҳкамлаш усулларини ўрганиш.
13. Металлни ва ёғочни қайта ишлаш корхоналарида ишловчилар учун хавфсизликни таъминлаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш.
14. Мелиоратив ва қишлоқ хўжалиги техникаларининг хавфсиз ишлашини таъминлаш учун тавсиялар ишлаб чиқиш.

2.3. Семинар машгулотларни мазмуни.

1. Ишлаб чиқариш жараёнлари хавфсизлигининг ҳуқуқий ва меъёрий асосларини ўрганиш.
2. Сув хўжалиги ташкилотларининг ишлаб чиқаришдаги хавфсизлик масалаларини ўрганиш.
3. Сув хўжалиги машина ва механизмларига техник хизмат курсатиш ва таъмирлашда хавфсизлик талабларини тақлил қилиш.
4. Дехқончиликда хавфсизлик масалалари ва уларнинг айрим хусусиятлари.
5. Чорвачиликда хавфсизлик масалалари ва уларнинг айрим хусусиятлари.
6. Ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларни лойиҳада хавфсизлик масалаларини тахлил қилиш.
7. Гидромелиоратив ва қурилиш ишларидаги асосий технологик жараёнларни бажаришга хавфсизлик талабларини ўрганиш.
8. Портлатиш ишларида хавфсизлик талаблари тахлили.
9. Гидромеханизация усули билан ер ишларини бажаришда хавфсизлик талабларини ўрганиш.

10. Бетон ва темирбетон ишларини бажариш жараёнларида хавфсизлик талаблари.
11. Йиғма темир-бетон ва пўлат конструкциялар, йирик панелли ва блокли конструкцияларни йиғиш пайтидаги хавфсизлик чора тadbирлари ўрганиш.
12. Монтаж ишларини бажариш жараёнларида хавфсизликка қўйиладиган талаблар.
13. Курилиш машина ва механизмларга қўйиладиган хавфсизлик талаблари тахлили.
14. Гидромелиоратив тизимларда хавфсизлик масалалари.
15. Ишлаб чиқариш корхоналаридаги асоб-ускуналарни жойлаштиришга, ҳамда уларнинг техник ҳолатига хавфсизлик талаблари тахлили.
16. Ишлаб чиқариш корхоналарида ёнгин ва портлаш хавфсизлигини таъминлаш.

3. Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Ушбу ўқув фани бўйича талабанинг мустақил иши мавзулари маърузалар конспекти ва тавсия этилган адабиётлар ҳамда даврий журналлар ва интернет сайтлари билан ишлашни, амалий ишларни ўқишда тайёргарлик кўришни, рефератлар ёзишни, стандарт талабларига мос равишда мустақил бажаришни ўз ичига олади ва мавзулари қуйидагилардан иборат:

1. Технологик жараёнларда техника хавфсизлиги бўйича меъёрий техник ҳужжатларни ўрганиш.
2. Ишлаб чиқариш жараёнлари ва уларда қўлланиладиган асоб-ускуналарга, машина ва механизмларга бўлган асосий хавфсизлик талаблари келтирилган ҳужжатлари ўрганиш.
3. Технологик жараёнларнинг хавфсизлик даражасига баҳо беришни ўрганиш.
4. Курилишни ташкиллаштириш лойиҳасида хавфсизлик талаблари масалаларининг ёритилганлик даражасини ўрганиш.
5. Ишларни олиб бориш лойиҳасида хавфсизлик талаблари масалаларининг ёритилганлик даражасини ўрганиш.
6. Курилишнинг таквимий ва тармоқий (график) режаларида хавфсизлик талаблари масалаларининг ёритилганлик даражасини ўрганиш.
7. Химоя зоналарида иш олиб бориш учун рухсат олиш тартибини ва зарур ҳужжатларни ўрганиш.
8. Портлатиш ва гидромеханик усулларда грунтга ишлов беришда хавфсизлик талаблари бўйича меъёрий-техник ҳужжатларни ўрганиш.
9. Сув окимида иш бажаришда қайиклар ва катерларда фойдаланишда хавфсизлик талаблари бўйича меъёрий-техник ҳужжатларни ўрганиш.
10. Сув ҳўжалиги тизимининг ташкилий структурасини ўрганиш.
11. Сув ҳўжалиги ишлаб чиқаришидаги умумий хавфли ва зарарли факторларнинг ўзига хослигини ўрганиш.
12. Таъмирлаш ёки хизмат курсатиш жараёнида ёнгин хавфсизлигини таъминлаш.
13. Дала шароитида хизмат курсатувчи ходимларга хавфсизлик талаблари тахлили.

14. Дехқончилик ишларининг бажариш жараёнларида агротехник тадбирларнинг бажарилиши назорати.
15. Дехқончилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарида хавфсизлик масалалари ва уларга қўйиладиган талаблар.
16. Кишлоқ хўжалик машиналаридан фойдаланишда умумий хавфсизлик масалаларини ўрганиш.
17. Чорвачиликда ишлатиладиган техника ва ускуналарга қўйиладиган хавфсизлик талаблари.
18. Чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарида хавфсизлик масалалари ва уларга қўйиладиган талаблар.
20. Янги ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларини лойиҳалашда ва амалиётга тадбиқ қилишда хавфсизлик талаблари ҳисобга олиниши лозим бўлган асосий босқичларни ўрганиш.
21. Лойиҳа ишларини бажаришда бўлиши мумкин бўлган хавфли ва зарарли факторларни ўрганиш.
22. Топографик ишларини бажаришда хавфсизликка қўйиладиган талаблар.
23. Ер ишларини бажаришда қўйиладиган хавфсизлик талаблари ва уларнинг тахлили.
24. Қўлда, экскаваторларда ва бошқа ер казиш машиналарида тупроққа ишлов берганда хавфсизлик талаблари.
25. Портлатишнинг атроф муҳитга таъсирини ўрганиш, хавфли ва зарарли омиллари.
26. Портлатиш турлари, воситалари, моддалари, механизмлари ва бошқа кўрсаткичлари.
27. Портловчи моддаларни ташишда ва ишлатишда хавфсизлик масалалари.
28. Бетонли, темир-бетонли ва тош ишларини бажаришда ишлатиладиган машина ва механизмлар техник ҳолатига хавфсизлик талаблари.
29. Ҳавозаларнинг барқарорлиги ва мустаҳкамлигини текширишнинг асосий қоидалари.
30. Монтаж ишларида ишлатиладиган асбоб ускуналар ва техникаларга қўйиладиган техник талаблар.
31. Кудуклар казиш ишларни қишқи шароитларда бажарганда хавфсизлик талаблари.
32. Дренаж ишларини бажаришда қўйиладиган асосий хавфсизлик талаблари.
33. Канализация ишларини бажаришда хавфсизлик талаблари.
34. Қурилиш машина ва механизмларнинг техник ҳолатига қўйиладиган хавфсизлик талаблари.
35. Юклаш-тушириш машина ва механизмларни рўйхатга олиш, техник қўриқлардан ўтиш қоидалари.
36. Йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш тадбирларини ташкил этиш.
37. Мелиоратив техникаларнинг техник ҳолатига бўлган хавфсизлик талаблари.
38. Очик ва ёпиқ сугориш тизимларини ишлатишда хавфсизлик талаблари.
39. Суғориш қувурларини таъмирлашда ва синашда хавфсизлик талаблари.

40. Ишлаб чиқариш қархоналарида иш ўрнини ташкил қилишга хавфсизлик талаблари.

4. Дастурнинг информацион-методик таъминоти.

4.1. Фойдаланилган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати Асосий

1. Ахмедов И. Ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик. Т.2015й.
2. С.В.Белов. Безопасность производственных процессов. М. 1985г.
3. Ёрматов К. ва бошқ. Мехнат муҳофазаси. Тошкент, Ўзбекистон 2002.
4. Ғойипов Х.Э. Мехнат муҳофазаси. Тошкент, «Мехнат», 2000.
5. Отохонов М. Қурилишда мехнат муҳофазаси ва хавфсизлик техникаси. Тошкент. Мехнат, 1991
6. Пчелинцев В.А. и др. Охрана труда в строительстве. М.: Высш. Шк, 1991.
7. Бобожонов Р.Д., Ибрагимов Э.И., «Хаёт фаолият хавфсизлиги» фанидан маърузалар матни туплами. Тошкент. 2000

Қўшимча

1. И.Ахмедов. Ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсизлик фанидан амалий машғулотларни бажариш бўйича методик кўрсатма. ТИМИ. 2015й
2. Шкрабак В.С. и др. Охрана труда. М.: Агропромиздат, 1989.
3. Долин П.А. Справочник по технике безопасности. М.: Энергоатомиздат, 1985.
4. Охрана труда в сельском хозяйстве. Справочник сост. Михайлов В.М. и др. М.: Агропромиздат 1988
5. Охрана труда в водохозяйственном строительстве. Справочник сост. Дубовский К.Н., Нежмак П.А. М.: Агропромиздат, 1986.
6. Дадабоев Ю., Хамидов М. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришда мехнат муҳофазаси. Тошкент. Мехнат. 1990.
7. Луцкий В.Г. Охрана труда при эксплуатации оросительных систем. М.: Агропромиздат. 1990.
8. Рыльцев А.Н., Охрана труда в гидротехническом строительстве. М.: «Высшая школа», 1973.
9. Фурман И.В. Техника безопасности в мелиоративном строительстве. Справочник. М.: Колос. 1979.
10. Фурман И.В., Безопасность труда при эксплуатации гидромелиоративных систем. М.: Колос, 1982.
11. Фурман И.В. Охрана труда при выполнении гидромелиоративных работ. М.: Россельхозиздат, 1982.
12. Охрана труда. /Под.ред. В.М.Канарева. М.: Агропромиздат, 1988.
13. Зайцев В.П., Свердлов М.С. Охрана труда в животноводстве. М.: ВО Агропромиздат, 1989.

14. Беляков Г.И. Охрана труда, М.: ВО Агропромиздат, 1990.
15. Русин В.И., Орлов Г.Г. Охрана труда в сельском строительстве, М., 1987.
- 16.1 WWW.БЖД.ru
17. WWW.INSTALL/МЧС/ Учебник спасателя. CNUSh.htm.